

CONTACT

BLAD

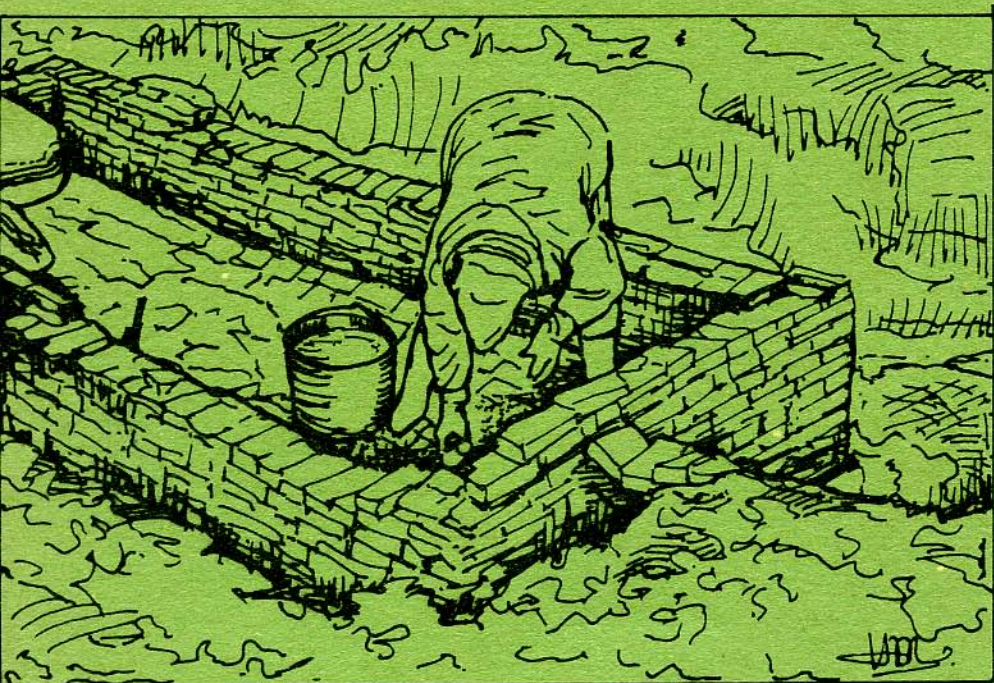
Historische Vereniging

Warendrecht

9e Jaargang nr. 32

september 1987

OPGRAVEN V.D. SLIKMUS / NU EEN PARK.

HISTORISCHE VERENIGING BARENDRECHT

2e Barendrechtseweg 181, 2991 GK Barendrecht

tel. 01806 - 18142

Tentoonstellingsruimte: Singel 32, tel. 16059

Open van dinsdag t/m zaterdag van 15.00 - 17.00 uur

+::+::+::+::+

Hr. G. van der Schoor - erevoorzitter

+::+::+::+::+

BESTUUR

Hr. M. Zoutendijk - waarnemend voorzitter
Oranjestraat 2a
tel. 14200

Mw. J.W.E. Kouw - secretaris
Singel 32
tel. 16059

Hr. C.J.A. Volgering - penningmeester
Jacoba Pompevliet 63
tel. 15768

Hr. P. van Bergeijk - lid
Ziedewijdsedijk 59
tel. 12252

Hr. W.M. Groenenboom - lid
Voordijk 267
tel. 12617

Mw. G. van Straaten-Kamper - lid
Stationsweg 2
tel. 14825

+::+::+::+::+

LEDENADMINISTRATIE

Hr. A.M. Overwater
Jaagpad 65
tel. 12152

+::+::+::+::+

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit het Contactblad is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

+::+::+::+::+

VAN DE REDACTIE

In dit derde Contactblad van 1987 staat weer voor elk wat wils. Na de bestuursmededelingen met onze bijdrage aan de Eerste Open Monumentendag 1987 (blz. 1) volgt een verslag van de kledingtentoonstelling (blz. 2).

Vervolgens geeft de heer Van Herwerden een uitgebreide bespreking over het boekje "100 Jaar Gereformeerde Kerk van Barendrecht" (blz. 4).

De heer Wesdorp begint een serie artikelen over Barendrechtse dijken. Hij begint met o.a. de Noldijk op blz. 11).

Op blz. 15 gaan we ruim 120 jaar terug en besteden aandacht aan een oproer in Barendrecht. De heer Van der Jagt putte gegevens hierover uit het gemeentearchief. De heer Brinkman belicht weer een pijpaarden beeldje, dat in het bezit is van onze vereniging, op blz. 18. Tenslotte kondigt de heer Overwater een nieuw boek aan over "Memorieteksten in en om de Dorpskerk van Barendrecht" op blz. 20.

Veel leesplezier!

BESTUURSMEEDEDELINGEN

In De Schakel heeft U reeds kunnen lezen over de op handen zijnde Eerste Open Monumentendag op 12 september a.s.

Ons plan is hierop in te haken met een tentoonstelling. We denken aan het tonen van foto's

van boerderijen en gebouwen, die op de monumentenlijst voorkomen. Het is de bedoeling hierbij oude akten uit het notariële archief te tonen; voor zover aanwezig natuurlijk. Verder zal de Werkgroep Bodemonderzoek voorwerpen tonen, die opgegraven zijn bij "De Slikmus" en de Koedood, op het land waar eens het huis van de heer van Barendrecht heeft gestaan.

Ook de overblijfselen van de bronzen pot, die in 1968 bij het graven van de Heinenoordtunnel werd opgebaggerd, zullen voor het eerst worden tentoongesteld.

De tentoonstelling zal zaterdag 12 september om 10.00 uur opengaan en sluiten om 17.00 uur. De daaropvolgende weken zijn de openingstijden: van dinsdag t/m zaterdag van 15.00 tot 17.00 uur. U bent welkom in de tentoonstellingsruimte Singel 32!

De expositie is gepland tot en met 10 oktober 1987.

NIEUWE LEDEN

De afgelopen maanden hebben zich weer vijf nieuwe leden gemeld; totaalstand: 316 leden.

1 juni 1987	:	F. van 't Zelfden	Heerjansdam
12 "	:	W. Hoogendijk	Barendrecht
13 "	:	C. Groeneveld	"
27 juli	:	Mw. L.W. Molendijk	Oud-Beijerland
26 augustus	:	J.J. Biesheuvel	Barendrecht

WERKGROEP TENTOONSTELLINGEN

De Werkgroep Tentoonstellingen kon eindelijk actief worden. Na de Cranjetentoonstelling, waaraan de werkgroep nog niet daadwerkelijk meehielp, stond de kleding op het programma.

Vijf dames begonnen met vervoeren, uitzoeken, sommige stukken wassen, strijken, een steekje hier en daar en eindelijk dan het inrichten. Het lijkt op papier een fluitje van een cent, maar alles bij elkaar duurde het toch ruim twee maanden voordat de eerste bezoekers op 28 juli binnenkwamen.

De afgelopen weken bezichtigden ruim 115 belangstellenden de kledingtentoonstelling. Deze keer waren het in hoofdzaak dames, die in het algemeen heel verbaasd waren over onze collectie. Ze hadden niet verwacht, dat nog zoveel kleding, hoeden en garnering uit het verleden bewaard waren gebleven.

Menigeen ontdekte iets, dat ze eens aan de vereniging had geschonken. Ongetwijfeld een prettig weerzien.

Over verschillende stukken kregen we waardevolle informatie, die op schrift is gezet en bij het opbergen bij de betreffende stukken zal worden gevoegd. Tijdens de tentoonstelling zorgden enkele bezoekerster er voor, dat onze verzameling werd uitgebreid met enkele zaken. Het was prettig, dat ook de pers, in dit geval Het Zuiden, aandacht aan de Vereniging en de tentoonstelling schonk. Na publikatie was het aantal bezoekers aanmerkelijk hoger dan daarvoor.

Op onze oproep voor vrijwilligers om 's middags de bezoekers te ontvangen van 3 - 5, hebben slechts twee dames zich gemeld.

Daarom nogmaals; wie wil éénmaal per week (bij voldoende aanmeldingen eenmaal per veertien dagen) deze taak op zich nemen? Ook heren zijn welkom.

Laten we hopen, dat nu de vakanties grotendeels voorbij zijn er misschien meer animo bestaat om iets voor de vereniging te doen, zodat het werk niet altijd op dezelfde personen neerkomt.

J.W.E. Kouw
Tel. 16059

KOPIJ VOOR HET DECEMBERNUMMER
1987 S.V.P. INLEVEREN VOOR
15 NOVEMBER 1987
=====

HONDERDSTE VERJAARDAG GEREFORMEERDE KERK VAN BARENDRECHT

Tijdens de inrichting van de tentoonstelling "Vijfhonderd jaar Binnenland" gehouden in de Dorpskerk alhier, begin december 1983, zei één van de aanwezigen: "Dat is nu voor het eerst dat ik in deze kerk ben."

"Voor het eerst in deze kerk", herhaalde hij op mijn verwonderde reactie op zijn mededeling.

Hoe kon dat? Hier was een dorpsgenoot, een vijftiger, aan het woord, geboren en getogen in Barendrecht, opgegroeid in kerkelijk milieu.

Barendrecht en kerkelijk milieu behoorden tot vóór enige tientallen jaren bijeen; een historisch gegeven.

Beschrijving van dát gegeven werd verricht door ons medelid, de heer J.E.J. Blinde, naar aanleiding van de dit jaar honderd jaar geleden geïnstitutionaliseerde Gereformeerde Kerk van Barendrecht. De beschrijving luidt dan ook: "100 jaar Gereformeerde Kerk van Barendrecht".

Het is een zeer verzorgd uitgegeven boekje geworden, voorzien van foto's waarvan die op de omslag zeer geslaagd is, en bevat even honderd bladzijden; verkrijgbaar voor f 12,50 in de boekhandel.-Maakt u eens een notitie in uw agenda op de laatste maand van 1987!-

Lezing van de door Blinde geschreven opstellen, drie stuks - voorafgegaan door een inleiding en gevolgd door een toevoeging "Bronnen en literatuur" - vergunt een blik op de gegroeide verhoudingen op kerkelijk terrein in onze gemeente, gedurende de afgelopen anderhalve eeuw. Verhoudingen, kenmerkend geïllustreerd door de spontane mededeling hierboven weergegeven; wie opgroeide in een bepaalde kerk had in een andere, in dit geval de Dorpskerk, niets te zoeken.

De opstellen "Christelijke Afgescheiden Gemeente" en "Gereformeerde Kerk Onder 't Kruis" bestrijken de periodes 1841 - 1890, respectievelijk 1858 - 1890. In laatstgenoemd jaar verenigden beide gemeenten zich onder de naam "Christelijke Gereformeerde Kerk van Barendrecht" die dan beschikt over het destijds nog zeer eenvoudige kerkgebouw aan de Voordijk (foto blz. 20 van het boekje). Blz. 11 toont een foto, die al eerder in De Schakel werd gepubliceerd, nl. het dichtgemetselde raam van de toen-

malige "kerk van Krijne", een vlasschuur van Krijn Dorsman aan de Dorpsstraat, waar thans de heer D. Baan zijn zaak heeft gevestigd.

Eén bladzijde eerder lees ik dat Oost- en West-Barendrecht met Carnisse te zamen in 1840 plm. 1700 inwoners telde. In 1869 of daaromtrent emigreerden vanuit Barendrecht tien gezinnen, waaronder dat van Krijn Dorsman, naar Noord-Amerika - u vindt op bladzijde 19 een volledige lijst van namen -. Dit in navolging van ds. H.P. Scholte, één der eerste predikanten die zich afscheidden van de Hervormde Kerk (1834).

Uit voorgaande alinea moge de nauwkeurige weergave blijken door Blinde, van de door hem geraadpleegde literatuur en andere bronnen. Op effect gerichte beschrijving zult u vergeefs zoeken, maar de strijd en moeite die de mensen zich getroostten voor de door hen voorgestane zaak is tussen de regels door te lezen.

Wie even doordenkt begrijpt, bijvoorbeeld, dat de emigratie - midden negentiende eeuw! - van uit de besloten dorpsgemeenschap naar het onbekende Noord-Amerika, een voor ons thans nauwelijks te bevatten energie vereiste. Energie die slechts uit diep gelaagde bron was te putten.

Het hart van de behandelde stof in deze jubileumbundel, meen ik in de eerste vijf van de in totaal twaalf paragrafen van het derde opstel, getiteld "Nederduitsche Gereformeerde Kerk", te hebben aangetroffen.

De eerste van die paragrafen draagt het opschrift "Ds. F. Fortuin".

Het breken met de (Hervormde) kerkorde en de synodale organisatie, de gehouden stemming onder alle lidmaten, de stichting van de eigen school en een eigen kerkgebouw en ten slotte het afscheid van ds. Fortuin, vormen de overige onderwerpen.

Slechts zeer beperkt ga ik hierna op die onderwerpen in, nochtans hoop ik niet al te zeer langs de essentie af te glijden. Wie brede informatie wenst kope zelf het boekje.

Staat voor mij vast én is voor mij aanleiding tot deze bespreking: dat enige generaties lang, dorpsgenoten - aan welke zijde van de scheidslijn zij ook stonden! - zeer bepaald zijn geworden bij de kerkelijke beweging. Beweging die zich duidelijk manifesteerde in

het beroep, op ds. F. Fortuin uitgebracht, d.d. 13 maart 1884. Op 24 augustus daaraanvolgend vond de bevestiging tot Hervormd predikant te Barendrecht plaats.

Tussen augustus 1884 en voorjaar 1886 nam de kerkeraad onder voorzitterschap van ds. Fortuin een aantal besluiten, waaruit het verzet bleek tegen de geldende kerkelijke organisatie, in 1816 door Koning Willem I vastgesteld.

Als het classicaalbestuur in oktober 1885 de kerkeraad gelast een genomen tuchtmaatregel op te heffen (het betrof een te Barendrecht geweigerde doop die na die weigering elders was bediend), spreekt ds. Fortuin "... het als zijn gevoelens uit dat de uitspraak van het classicale bestuur, op grond der Heilige Schrift onwettig en mitsdien van nul en gener waarde is ..." (blz. 27).

Tenslotte besluit de kerkeraad in zijn vergadering van 29 januari 1887 met de kerkorde en de synodale organisatie te breken. Dit besluit omvat onder meer negen punten, waarvan:

"pnt. 2e diensvolgens voor de gehele Hervormde gemeente te Oost- en West-Barendrecht de kerkorde, ingevoerd bij Koninklijk Besluit van 7 januari 1816, van dit ogenblik af alle kracht en geldigheid te ontzeggen en diensvolgens alle daarop gegronde bepalingen en besluiten te verklaren voor vervallen en van nu af weer kracht en geldigheid te verlenen aan de Dordtse kerkenorde, die hier vóór 1816 gold, behoudens zulke bepalingen, die door de politieke wisselingen gewijzigd zijn;

pnt. 3e dientengevolge de oude naam van: Gereformeerde Kerk weer aan te nemen;

.....

pnt. 8e zodra mogelijk de stemgerechtigde manslidmaten op te roepen, ten einde hun van deze verandering van kerkenorde kennis te geven en hun instemming daarop te vragen;

.....".

(blz. 31)

Als op 9 en 10 maart 1887 de tevoren aan huis bezorgde stembiljetten (wie met het besluit van 29 januari 1887 instemde, kon daarvan blijk geven door een op het biljet tevoren aangebrachte tekst van die strekking van zijn handtekening te voorzien) zijn opgehaald en geteld blijken van de 219 feitelijk bestaande stemgerechtigden,

143 de verklaring te hebben ondertekend;

2 nog bedenktijd nodig te hebben;

73, of het biljet niet in ontvangst hebben willen nemen of het onder "minliefelijke" bewoordingen niet hebben willen afgeven of het oningevuld in de bus geworpen te hebben. Zelfs een uiterst nauwgezet scribent als de heer Blinde laat de lezer met de vraag zitten, waar dat éne ontbrekende biljet is gebleven!

De predikant en de overige leden van de kerkeraad waren inmiddels, bij besluit van de Hervormde Synode, d.d.

24 februari 1887, uit hun ambten en bedieningen ontzet.

Beschreven beroering was niet een specifiek Barendrechtse aangelegenheid. Daarom sloeg ik er een verhandeling op na van prof. F.W. Grosheide, opgenomen in de vijfde druk van de Winkler Prins Encyclopedie, deel 8, blz. 153.

Onder het hoofd Gereformeerde Kerken van Nederland vind ik een alinea gewijd aan de Doleantie, waaruit ik enige passages overneem.

"De Doleantie van 1886 was een tweede grote beweging in de Hervormde kerk. Haar leiders waren vooral Dr. A. Kuyper, mr. A.F. de Savornin Lohman, hoogleraar aan de Vrije Universiteit en

Deze beweging had tot achtergrond, dat een aantal Gereformeerden in de Hervormde kerk het in strijd achtte met Gods Woord en dus weigerde om er op enige wijze toe mede te werken, dat niet-rechtzinnigen werden toegelaten tot het Avondmaal."

Het geschil is voor een belangrijk deel uitgestreden over de eigendom van kerkelijke goederen.

Opnieuw prof. Grosheide:

"Over deze kwestie zijn langdurige kerkelijke en burgerlijke processen gevoerd, waarbij de kerkelijke besturen in het gelijk werden gesteld, maar waarbij de kwestie van de handhaving der belijdenis, die de eigenlijke was, niet aan de orde kwam.

Zo werden de veroordeelden gedwongen zich zelfstandig te organiseren."

Aansluitend op laatst voorafgaande zin komen wij als vanzelf tot de kerkbouw, die ook te Barendrecht noodzakelijk

was geworden.

Wie nauwlettend het pand Singel 55 (kantoor, enz. van de drukker-uitgever Liebeek en Hooijmeijer) bekijkt zal, aan de zijde toegewend naar de Oude Haven, links en rechts nabij de kroonlijst een soort ornamentje aantreffen. Van de straat af gezien lijken die samengesteld uit enige bakstenen.

Die "ornamentjes" zijn ongetwijfeld overblijfsel van de zijmuur van de op, zondag, 27 april 1980 in gebruik genomen "Nieuwe Kerk" aan de Singel. Ds. Fortuin gaat in die dienst voor en heeft tot tekst: psalm 115:1.

Het op de foto, blz. 46, afgebeelde woonhuis was de tegen de kerk aangebouwde pastorie. Wie daar niet het zo even genoemde pand van Liebeek en Hooijmeijer in herkent moet het maar zeggen.

Pastorie, ruim bemeten niet alleen vanwege de toenmaals vaak kinderrijke gezinnen, ook van de predikanten, maar vooral ook voor de sociale functie die het predikants-echtpaar met hun woning vervulde binnen het geheel van de gemeente.

In 1925 wordt deze "Nieuwe Kerk" vervangen door "de Bethel" aan de Barendrechtseweg; na jaren van gebruik als garage wordt het gebouw gesloopt. De voormalige pastorie werd aanvankelijk dokterswoning voor de huisarts P. Westra.

Ook Barendrecht ontkwam niet aan processen, zoals door prof. Grosheide genoemd. Reeds in 1887 worden langs gerechtelijke weg de kerk, de pastorie, het archief met alle boeken, stukken, gelden en goederen opgeëist en aan de macht van de nieuw geïnstitutionaliseerde gemeente onttrokken. Merkwaardig blijft die gemeente toch tot aan de ingebruikneming van haar eigen kerkgebouw, in de Dorpskerk samenkomen. Maar ook dat leidt weer tot een proces, namelijk over de te betalen vergoeding. Ten slotte vindt men elkander door het treffen van een schikking.

Als men de sfeer wil proeven van de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw, ga er dan rustig voor zitten om de inhoud van de bladzijden 51 t/m 55 in u op te nemen. Daar is een verslag van de gebeurtenissen rond het jaar 1887 afgedrukt, door ds. F. Fortuin geschreven ter gelegenheid van het 25-jarig herdenkingsfeest van de Ge-

reformeerde Kerk van Barendrecht. Het is dan inmiddels 1912.

Hij had daartoe het verzoek van uit deze kerk ontvangen.

Onder de thans levende Barendrechtters, vijftig jaar en ouder, voor zover afkomstig uit families die van ouders op kinderen alhier gevestigd zijn geweest, moeten er velen zijn die van tijdgenoten van dominee Fortuin, dus ook uit de eerste hand, verhalen hebben vernomen.

Verhalen over de strijd waarvan Blinde elders schreef:

"Barendrecht heeft van deze kerkstrijd heel lang de littekens gedragen." (1).

Emotionele verhalen - zoals ook het verslag van ds. Fortuin diepe emotie verraad - gekleurd naar de plaats waar de verteller destijds stond.

Stond hij (ongetwijfeld moet ook van "zij" gesproken worden) aan de zijde van Fortuin en de zijnen of behoorde hij/zij tot - citeert Fortuin, blz. 52 - "De nieuw opgerichte afdeling van de genootschapskerk (die) bijna zonder uitzondering uit modernen en onverschilligen (bestond)"? Met "afdeling, enz." werd de Hervormde Gemeente van Barendrecht bedoeld.

Twee kampen, door Fortuin als volgt beschreven (blz. 52):

"In de kerkelijke strijd te Barendrecht stond het niet: broeder tegenover broeder, maar geloof tegen ongeloof."

Met de aanhaling, in vorige alinea opgenomen, sluit ik mijn summiere weergave af van enkele gedeelten uit de jubileumbundel.

Juist hier sluit ik af, omdat eind tachtiger jaren een climax werd bereikt. In 1890 wordt dan de kerk aan de Singel in gebruik genomen en spoedig daarna neemt ds. Fortuin het beroep aan, elders op hem uitgebracht.

Eén en ander zou als markering kunnen gelden, waarna de kerkelijke verhoudingen in Barendrecht een rustiger beeld vertonen.

Aanvankelijk zal dat nauwelijks merkbaar zijn geweest, maar op den duur heeft dat beeld zich toch geconsolideerd; zijn onderlinge grenzen herkend. Daardoor biedt de beschrijving door Blinde aangaande het laatste decennium vorige eeuw en met betrekking tot de twintigste tot op heden, mij, in het kader van dit artikel, te weinig aanleiding tot bespreking.

Aldus mijn verantwoording voor de inachtgenomen beperking.

Tot slot:

- a. Bij het lezen van de bundel kan de vraag rijzen of de keuze van onderwerpen niet tot overbelichting hier, en tot onderbelichting elders heeft geleid.
Ik denk dat het goed is te overwegen dat het om beschrijving gaat, van de weg die leidde tot het ontstaan van de thans jubilerende kerk.
Ik twijfel er niet aan dat schrijver over voldoende materiaal beschikt waardoor hij in staat is, zo de gelegenheid zich voordoet, om tot breder georiënteerde verhandeling over de kerken van Barendrecht te komen.
 - b. De waarde van het boekje zal op den duur blijken, door de concentratie van gegevens die het bevat; gegevens die tot nog toe zeer verspreid en misschien zelfs geheel onbekend waren.
Daarmee is het belang aangegeven, ook voor hen die niet tot de Gereformeerde kerk behoren en belang stellen in de turbulente periode in Barendrechts historie aan het eind van de vorige eeuw.
 - c. Niet onopgemerkt mag blijven, dat de heer J.E.J. Blinde met zijn arbeid aan "100 jaar Gereformeerde Kerk van Barendrecht" blijk heeft gegeven, op waardige wijze de voetstappen van zijn grootvader, koster-organist van de Hervormde Dorpskerk ("dorpshistoricus"), C.D. van der Hoek - 1885 tot 1975 - te drukken. Een verheugend gebeuren.
1. Kleine Barendrechtse Historiën, Uitgave ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de Historische Vereniging Barendrecht (1986), blz. 10.

H. van Herwerden

OVER EEN DRIETAL BARENDRECHTSE DIJKEN. I.

Uit de botsing der meningen
ontspringt de waarheid.

De heer Brinkman stelde in het vorige Contactblad de vraag naar de ouderdom van de bebouwing aan de Noldijk in verband met de vondst van een pijpaarden beeldje aldaar.

Het antwoord op die vraag is zeker niet met ondubbelzinnige zekerheid te geven, maar juist die zijde van onze regionale geschiedenis houdt de discussie gaande. De gewoonte om op, aan, of in dijken te bouwen, te begraven (1) of een bedrijf uit te oefenen is er vermoedelijk al heel lang. Droge voeten wilde men vroeger net zo goed houden als thans, lijkt me zo. Sedert wanneer dijkgraaf en heemraden daarvoor vergunning plachten te verstrekken is bij mij ook niet exact bekend. In het archief van de Zwiendrechtse Waard (de Noldijk behoorde daartoe) worden ze eigenlijk pas in de vorige eeuw regelmatig genoemd. Het zou een onderzoek op zich worden, dat misschien door de heer Brinkman zelf ter hand kan worden genomen. De archivaris, de heer Steenbeek, verleent vast alle medewerking in het gebouw aan de Rijnstraat.

De vraag betreft echter ook de leeftijd van de Noldijk. Tenslotte zijn er geen dijkhuizen zonder dijk mogelijk. Welnu de Noldijk behoort met de Waaldijk en de Fruimendijk, voor zover ik heb kunnen nagaan, tot de oudste dijken in de regio en is van de Barendrechtse dijken ongetwijfeld de oudste.

Graaf Floris V (1256-1296) heeft van de Riederwaard in 1288 reeds (2) een Heemraadschap gemaakt, hetgeen dus inhoudt: één groot waterschap met een gemeenschappelijk waterstaatkundig bestuur. Daar moesten de dijkgraaf en heemraden in zijn naam zijn grondgebied de Riederwaard, zijnde ruwweg het middendeel van het huidige eiland IJsselmonde, tussen Koedood en Waal, behouden; de waterwolf weerstaan.

Gebleken is, dat zo'n heemraadschapsstructuur in het algemeen alleen dan door de grafelijkheid werd ingevoerd als een gebied door een gemeenschappelijke ringdijk werd beveiligd (3). In een later stadium hoop ik hierop eens uitvoeriger in te gaan.

Voorlopig staat vast, dat tot die Riederwaardse ringdijk van 1288 de Noldijk heeft behoord.

In 1333 wordt de Zwijndrechtse Waard, die aan de Waalzijde nauwelijks beschermd was (4) op last van graaf Willem III (1304-1337) van een dijk voorzien, die door middel van twee dammen of schenkeldijken te Hendrik Ido Ambacht en te Heerjansdam de Waal afsloten en met de Riederwaard verbonden. In plaats van verbinden sprak men toen van verhelen. Welnu, door dit verhelen van de Zwijndrechtse Waard met de Riederwaard werd de Waal een boezem; echter voor beide waarden. De Riederwaard bleef haar uitwateringssluis in de Noldijk gebruiken en beschikte over de uitwateringssluis naar de (huidige) Oude Maas. Dat dit licht tot een conflict kon worden met de Zwijndrechtters is duidelijk, want de stand van het boezemwater was voor hen evenzeer van vitaal belang.

De graaf moest al gauw ingrijpen (5). Door deze verhelingswerd het traject Noldijk-Waaldijk-Pruinendijk een binnendijk. Men sprak van de Drogedijk, hetgeen wil zeggen, dat deze dijk geen buitenwater behoefde te keren. Als het aan de Zwijndrechtse Waard had gelegen dan waren de oeverlanden of (h)avelingen van meet af aan Zwijndrechts geweest, het charter was op dat punt eigenlijk wel duidelijk. Willem III vond misschien, dat hij al vrijgevig genoeg was geweest of wilde ook rekening houden met de rechten van de Barendrechtse landheren, zoals die er voor de Waalafdamming waren geweest. In ieder geval wees hij ze toe aan de Barendrechtters.

Vanaf 1333 is het gebruik van de Noldijk als woonstee wel zeer waarschijnlijk geworden.

In 1374 breekt de Riederwaard op een aantal plaatsen in en verkeert ook de Zwijndrechtse Waard in nood, de Droge Dijk is deels weggeslagen. De beide waarden ruziën over de vraag waar en wat er het eerst moest worden gedicht. Albrecht (1358-1404) grijpt in en verordonneert vanuit Rotterdam, dat de Drogedijk door beide waarden tot kadehoogte moet worden opgehoogd. Voorts mogen die van Zwijndrecht voortaan de schouw drijven over deze dijk, maar dan wel op basis van de Riederwaardse keur. Er werd nog meer toegevoegd omtrent de vraag hoe het verder moest, zo, om onstot de Drogedijk te beperken, mocht deze dijk 180° worden gekeerd.

Een dijk heeft als het ware de vorm van een voet; de teen

naar het water gekeerd heeft een langer beloop dan de hiel aan de binnenzijde. Zwijsrecht mocht hem nu draaien, teen werd hiel en omgekeerd. Dat was zeker wel nodig, want het water klotste voorlopig door het Riederwaardse en voor wat Barendrecht betreft zou dat nog 100 tot 200 jaren zo blijven.

De rekeningen van de waersman (penningmeester/secretaris) van de Waalzijde van de Zwijsrechtse Waard bleven toch steeds van de Drogedijk spreken als hij zich jaarlijks voor dijkgraaf, heemraden en ingelanden verantwoordt (6). Tot slot iets over de naam Noldijk. Een Zeeuwse naam. Er is veel invloed geweest vanuit Zeeland in de waterstaatkundige geschiedenis van IJsselmonde.

Een nol is een kruin, spits, verhevenheid, bult, iets dat boven zeker vlak uitsteekt (7). Een noldijk is de rest van een dijk, die is doorgebroken, een doodlopend stuk tot het gat van de doorbraak.

Bij Schelphoek op Schouwen is deze toestand heel duidelijk waar te nemen. Ook op Noord-Beveland zijn noldijken. Welnu, ik meen dat dat precies de betekenis is van de naam van onze Noldijk. De dijk moet langer geweest zijn; daar ergens in de Zuidpolder is de Barendrechtse doorbraak van 1374 te zoeken. Daar zijn overigens meer aanwijzingen voor, maar niet alles nu in dit artikel.

Later, en ik heb het sterke vermoeden dat dat in 1421 is gebeurd, is het uitstekende deel weggespoeld. Daar is het gors de Nachtmere te zoeken, dat de heer Jorissen aan de oostelijke zijde van de "Damse" haven denkt te moeten plaatsen (8). Met stenen heeft men die scherpe hoek trachten te versterken en dat moest meer dan eens gebeuren. In de tuin van de heer Prooy is een en ander nog goed te zien. Overigens zijn er meer plaatsen aan te wijzen, waar de Noldijk aan de westelijke zijde met stenen is versterkt..

Ik hoop daar in het artikel dat ik hiervoor al vermeldde op terug te komen.

Maar de volgende aflevering van ons Contactblad moet eerst maar eens antwoord geven op de vragen van de heer Overwater naar de Gebroken Meeldijk (alweer zo'n gebroken dijk) en de Ziedewijdsse dijk.

LITERATUUR

1. GROEN, K. en T. SCHMEINK, Dijken, Den Haag (1985), blz. 87.
2. Oorkondeboek van Holland en Zeeland II, blz. 630.
3. HENDERIX, P.A., K.N.A.G. Tijdschrift X (1977) nr. 5.
4. De kaarten van RAMAER vertonen de Zwijndrechtse Waard met een bedijking langs de Waalzijde. Waarschijnlijk terug te voeren op de kaart van 1537 van Schilder uit het Dordts Gemeente Archief. Observatie ter plekke moet m.i. tot de conclusie voeren, dat de kaarten tot de hagiografie van de Zwijndrechtse Waard behoren.
5. NIBBELINK, D.W., Handvesten en oorkonden, enz., blz. 19, stuk no. 16.
6. Zo in de rekeningen van de jaren 1424, 1464 en 1465.
7. BEEKMAN, A.A., Het dijk- en waterschapsrecht in Nederland vóór 1795, 's-Gravenhage 1907.
8. Heerlijkeheidsarchief Oost- en West-Barendrecht en Carnisse, ARA-inventaris nr. 77.

A.G.W. Wesdorp

18 DECEMBER 1866: OPROER IN BARENDRECHT

Honderd jaar nadat het oproer in Barendrecht plaatsvond dook de heer L. van der Jagt in de annalen van het gemeentearchief van ons dorp, om de oorzaak van dit oproer te achterhalen. De rel speelde zich in hoofdzaak af bij de dorpskerk.

Aan deze herberg, thans bekend als "Van Oudts 't Raedthuys", wordt tijdens de eerste Open Monumentendag aandacht besteed. Daarom meende de redactie, dat de aanleiding tot en het uitbreken van het oproer zeer zeker in dit nummer thuishoorden. We hebben ons beperkt tot de eigenlijke oorzaak en de vergelijkingen tussen 1866 en 1966, waarop de heer Van der Jagt in zijn oorspronkelijke verslag uitvoerig ingaat, achterwege gelaten. Die kunnen wellicht een volgende keer worden opgenomen.

Hierna de heer Van der Jagt aan het woord.

Die achttiende december 1866 was een spannende dag. Of-schoon het al donker was toen de klok van de dorpskerk zes uur had geslagen, waren in de oude dorpskom nog veel mensen op de been.

In de herberg van Bastiaan van den Berg brandden de lampen al. Het was daar altijd gezellig en dat de borrel iets duurder zou worden in verband met de belasting voor uitbreiding van de openbare school, zette geen domper op de stemming in deze donkere dagen voor Kerstmis.

Ds. W. van Gulpen had de afgelopen zondag nog gepreekt over Advent en ook de oefenaar van de Christelijke afgescheiden gemeente aan de Voordijk had een preek over de komst van de Verlosser. Maar de Barendrechtse waren niet allemaal zulke trouwe kerkgangers! "De kerken waren leeg en de dag des Heeren werd in ledigheid en zingenot doorgebracht". Men kan tegenwerpen, dat ook de tijd er naar was: geen sociale zekerheid, armoe troef. Men zegt wel, dat de kerk in dit opzicht op de achtergrond is gebleven waar zij vóór moest gaan.

's Avonds kwamen de boerenarbeiders en de zwingelaars (de vlasserij was sedert 1845 sterk toegenomen) naar het dorp. Er heerste spanning.

De herberg "Van Oudts 't Raedthuys" was gesloten, omdat de beide kamers verhuurd waren aan "eene alhier bestaande letterlievende vereeniging "Tollens", die daar moest lezen en zingen.

Deze vergadering was alleen toegankelijk voor de leden, de "upper ten" van Barendrecht.

Een borrel kopen was er niet bij. Met gratie kon men achterom in de paardestal nog iets krijgen.... Dit nu schiep een conflictsituatie. Het zag allengs zwart van het volk, dat een dreigende houding begon aan te nemen.

Toen gebeurde het. Daar zeilde de eerste steen door de lucht. Het hek was van de dam. De vensters werden opengebroken en alle ruiten gingen aan diggelen. De menigte was niet meer te houden.

Burgemeester Schwank, veldwachter Westerman en ds. Van Gulpen stonden machteloos. Het ging van kwaad tot erger. Er werd een grote polderboom aangesleept en evenals eertijds bij de Watergeuzen voor Den Briel, werd de voordeur "met geweld opengelopen".

Stoelen en tafels werden kort en klein geslagen. De brandende kachel werd opgepakt en in de kerksloot gegooid.

Later op de avond droop het volk af, een grote ravage achterlatend. De woede was gekoeld; de zaak was vereffend.

Natuurlijk had de muis een staart.

Burgemeester Schwank had handenvol werk om belastende verklaringen op te tekenen uit de mond van de opgeroepen getuigen. Op grond hiervan konden veertien oproerkraaiers worden aangehouden. De rest kon verlicht ademen! De met name bekende "belhamels" waren:

Arij Boudestein (26), Arij van der Ven (22), Hendrik Vogelaar (20), Apollonius Visser (24), Teunis Stok (19), Teunis van der Ven (24), Benjamin Sterkman (23), Hendrik den Otter (26), Cornelis van der Jagt Arijszoon (19), Arij van der Jagt Arijszoon (23)*, Jan van der Spoel (17), Pieter van Driel (20), Willem Visser Leendertszoon (23) en Wouter van der Linden (17).

Burgemeester Schwank had bereids de justitie in kennis gesteld. Toentertijd bestond er nog geen Mobiele Eenheid, maar wel verscheen de andere ochtend een afdeling pontonniers uit Dordrecht. Zij gingen naar de veertien opgegeven adressen en sloegen de verdachten in de handboeien. Tegen deze overmacht werd geen weerstand geboden. Zouden ze een week het gevang in moeten? Och, het zou zo'n vaart niet lopen, men kon immers verzachtende omstandigheden aanvoeren. Was hier geen sprake van een opgekropte woede van een grote menigte?

Stel je voor! De veertien moesten geboeid van Barendrecht naar het Huis van Arrest in Dordrecht lopen! Vandaar werden ze op transport gesteld naar de strafgevangenis in Hoorn. Daar zouden ze voorlopig blijven. De straffen?

Sommigen kwamen er betrekkelijk gunstig af, bijvoorbeeld 78 dagen voorarrest, de meesten kregen echter 2½ jaar!

*Grootvader van de heer Van der Jagt.

De herbergier leverde zijn schaderapport in:

- 112 ruiten, 50 x 60 cm;
- 11 ruiten, 25 x 25 cm;
- 1 spiegel, 46 x 50 cm;
- Willem III (?);
- het wapen van Mijnheer de Kat;
- 35 stoelen;
- het dak van den oven;
- 1 tafel;
- 1 kachel;
- 7 grote stalgordijnen;
- 7 dito overgordijnen;
- 7 stel ramen in 't hout;
- 1 deurkozijn;
- 1 pomplamp;
- 6 ijzeren gordijnroeden.

VONDSTEN TE BARENDRECHT II

HET PIJPAARDEN BEELDJE VAN "DE SLIKMUS"

Toen in 1979/1980 leden van de vereniging zochten naar bewoningssporen op de plaats die bekend staat als de boerderij "De Slikmus", thans gelegen in het park tussen Dorpsstraat en Buitenlandse Baan, vonden zij ook een fragment van een pijpvaardens beeldje, waarvan het hoofd en de voeten ontbreken. Het fragment is 7½ cm hoog; de totale oorspronkelijke hoogte zal ongeveer 9 cm zijn geweest.

De figuur heeft een doek om de lendenen waarvan de uiteinden op de rug zijn vastgestrikt. Met beide handen worden vruchten voor de borst gehouden. De benen zijn versierd/bedekt met een driebloemige plant; de bloemen zijn vierbladig en bedekken het kruis en de knieën. De achterzijde van de benen is bedekt met een bladmotief. Deze beschrijving komt overeen met het fragment nr. 3570 uit de catalogus van het Centraal Museum te Utrecht. Het stelt voor het Christuskind dat met beide handen vruchten voor de borst vasthoudt en is te dateren in de tweede helft van de vijftiende eeuw (1450-1500).

Pijpaarden beeldjes en bijvoorbeeld ook pelgrimsinsignes, worden beschouwd als devotionalia, dat wil zeggen voorwerpen van verering.

Wat wil nu de afbeelding van vruchten suggereren? Daarbij moet men denken aan vruchtbaarheidsriten en vruchtbaarheidscultus. Vruchtbaarheidsriten komen in vrijwel alle culturen voor: Grieken, Romeinen en Germanen kenden vruchtbaarheidsgoden en -godinnen als Ceres, Demeter en Wodan. De vruchtbaarheidscultus, de verering door mensen van goddelijke wezens, die de vruchtbaarheid van akkers, vee en vrouwen bevorderen, is kennelijk niet gebonden aan een bepaalde tijd.

In de laat-middeleeuwse Nederlandse cultuur fungeerden dat soort beeldjes als voorwerp van verering en tot in onze tijd toe treft men in tal van Rooms Katholieke kringen beelden aan. Een andere bekende vruchtbaarheidsrite is het strooien van rijst op de hoofden van pasgetrouwden.

Het fragment bevindt zich in de verzameling van de vereniging.*

K. Brinkman

*En maakt deel uit van de tentoonstelling, genoemd op blz. 1 (Red.)

MEMORIETEKSTEN IN EN OM DE DORPSKERK VAN BARENDRECHT

Onder deze titel wordt een boek uitgegeven, dat alle teksten vermeldt, die in en om de Dorpskerk van Barendrecht voorkomen op grafzerken, gedenkstenen, luidklok, koper- en zilverwerk, enz.

In 1922 beschreef mr. P.C. Bloys van Treslong Prins 23 grafzerken uit de Dorpskerk. "Memorieteksten" bevat daarvan een verbeterde beschrijving en noemt 64 zerken of fragmenten.

Van alle in de teksten vermelde personen is getracht zoveel mogelijk bijzonderheden in deze uitgave op te nemen. Daarbij werd medewerking verleend door ons lid, de heer K.J. Slijkerman, genealoog te Rotterdam, die hiervoor vele nog niet eerder gepubliceerde gegevens leverde over oude Barendrechtse families.

Verder is er een overzicht van de geschiedenis van de Dorpskerk, een bespreking van de begraafplaatsen in Barendrecht en een rubriek met de op de zerken vermelde wapenschilden.

Door fotograaf P. Groenveld werd deze zomer voor de Historische Vereniging Barendrecht een complete serie foto's gemaakt van alle grafzerken. Een aantal hiervan werd door de vereniging beschikbaar gesteld voor deze publicatie.

Naast 76 bladzijden tekst zijn er 24 bladzijden met afbeeldingen van kerkinterieur, gedenkstenen, grafzerken, lichtkronen, wapenschilden, overzichten van familieverhoudingen van begraven personen, enz. Een register op de persoonsnamen ontbreekt natuurlijk niet in dit naslagwerk.

Formaat 21 x 15 cm.

Deze uitgave, die verschijnt op 12 september 1987 ter gelegenheid van de Open Monumentendag in Barendrecht, zal voor f 10,-- te koop zijn in de dan te bezichtigen Dorpskerk, bij Boekhandel Bert Onnink en in de tentoonstellingsruimte van de vereniging, Singel 32.

A.M. Overwater

REDACTIE

Mw. G.M.H. Eijkenaar-van der Haak
Wilhelminastraat 19
tel. 12110

Mw. J.W.E. Kouw
Singel 32
tel. 16059

Illustraties: Mw. H.A. Plomp-Monshouwer
Develsluis 6
Heerjansdam
tel. 01857 - 1923

Hr. J.M.J. Tieman
Vlietweg 12
tel. 14103

Hr. H. van Herwerden
1e Barendrechtseweg 136
tel. 12789

++++++

CONTRIBUTIE

Minimaal f 13,50 per jaar. Het beschikbaar stellen van een extra bijdrage wordt zeer op prijs gesteld. Overmaken van de contributie kan geschieden op giro-nummer

25 30 926 t.n.v. de Historische Vereniging Barendrecht.

++++++

WERKGROEP BODEMONDERZOEK

Contactpersoon: Mw. H.A. Plomp-Monshouwer
Develsluis 6
Heerjansdam
tel. 01857 - 1923

WERKGROEP GENEALOGIE

Contactpersoon: Hr. A.M. Overwater
Jaagpad 65
Barendrecht
tel. 01806 - 12152

WERKGROEP FILMARCHIEF J. SCHOP

Contactpersoon: Hr. H. Oldenhof
Rietgors 7
Barendrecht
tel. 01806 - 19273

WERKGROEP BARENDRECHT VAN VROEGER OP ANSICHT EN FOTO

Contactpersoon: Hr. G. van der Schoor
Rijnstraat 17
Barendrecht
tel. 01806 - 13200

WERKGROEP HISTORISCH BOERDERIJ ONDERZOEK

Contactpersoon: Hr. A.G.W. Wesdorp
de Zeeg 25
Barendrecht
tel. 01806 - 13872

WERKGROEP TENTOONSTELLINGEN

Contactpersoon: Mw. J.W.E. Kouw
Singel 32
Barendrecht
tel. 01806 - 16059

+ : + : + : + : + : +